

Samo Chalupka

Je najstarší člen Štúrovcov.

– vyjadruje v básňach svoju lásku k domovine, vlastenecké cítenie, hrdinstvo slovenského ľudu a odpor k násiliu.

Spoluautor Memoranda slovenského národa, stál pri vzniku Matice slovenskej, jeden z najvýznamnejších predstaviteľov slovenského romantizmu, je tvorcom historickej epiky.

V roku 1831 bojoval v poľskom povstaní. Od roku 1840 pôsobil v Hornej Lehote ako evanjelický farár



Narodil sa v Hornej Lehote v roku 1812 v rodine evanjelického farára Adama Chalupku. Samo Chalupka pochádzal zo starej literárskej rodiny, o ktorej máme už správy zo 16. storočia. Bol mladším bratom dramatika Jána Chalupku ktorý bol prvým významným autorom veselohier, v ktorých zosmiešnil zaostalosť malomešťanov a odsúdil panšenie sa a odrodilstvo. Základné vzdelanie získaval u otca - učiteľa a kazateľa, neskôr navštevoval od roku 1821 gymnázium v Gemerskej Teplici a od roku 1822 študoval na lýceu v Kežmarku. Tam naňho vplývali národne uvedomelí profesori. Od roku 1824 študoval v Rožňave, od roku 1827 študoval na evanjelickom lýceu v Bratislave filozofiu a teológiu.

Samo Chalupka sa stal jedným zo zakladateľov študentského samovzdelávacieho spolku Společnost česko-slovanská (1829), v rokoch 1831-32 jej podpredsedom, kde začal prednášať výklad Kollárovej Slávy dcery.

Zúčastnil sa poľského povstania proti cárskemu Rusku. Bol ranený. Týmto si získal obdiv u vrstovníkov, pretože ako prvý dokázal, že je schopný riskovať život za slobodu národa

Pôsobil najprv ako vychovávateľ v Demänovej, no už v roku 1833 pokračoval v štúdiu na evanjelickej teologickej fakulte vo Viedni.

Samo Chalupka prispel aj do prvého zborníka bratislavskej mládeže v tridsiatych rokoch, almanachu Plody (1836). Bol členom spolkov Vzájomnosť (1837) a Tatrin (1844). Stál pri vzniku Matice slovenskej a bol spoluautorom Memoranda slovenského národa. Študoval slovanské dejiny a ľudovú epiku, zbieral slovenské ľudové povesti a piesne.

Prvé diela písal v češtine pod vplyvom Jána Hollého. Ako člen tajného spolku Vzájomnosť prevzal na seba úlohu napísať ľudu prístupné dejiny Slovákov, v nich poukázať na príčiny poroby a vzbudiť vôľu bojovať proti útlaku. Dejiny síce nenapísal, ale sledovaný cieľ dosiahol svojimi básňami. Chalupkova poézia odráža hlboké vlastenecké cítenie späté s nadšením pre boj za národnú slobodu a za dôstojné postavenie človeka zbaveného akéhokoľvek útlaku. Hrdinovia jeho básní stelesňujú vlastenecké cítenie celej štúrovskej generácie. Sú to statoční junáci, ktorí bojujú za slobodu, proti útlaku a nespravodlivosti a preto musia trpieť alebo zomrieť. Forma a jazyk jeho básní vychádzajú z ľudovej poézie. Verše majú dramatický spád, zrozumiteľnú, lahodnú spevnosť a citovú vrúcnosť a obsahujú množstvo zvukových figúr.

Najznámejšie diela:

Kráľ'ohol'ská

Obráz hŕňných detí zbojníckej družiny okolo vatre. Autor podáva kontrast voľnosti junákov a obraz poroby v útlaku národa, jeho neslobodu. Báseň končí bojovnou výzvou.

Branko

Zobrazuje individuálnu vzburu Branka, ktorý sa búri proti nespravodlivosti. Nespravodlivosť ho vyhnala do hôr, ale chytili ho a zastrelili. Slováci žili kedysi slobodne, ale napadli ich nepriatelia a pošliapali ich práva. Lúči sa so životom slovami: „V pravde žil som, krivdu bil som, verne národ svoj ľúbil som. To jediná moja vina, a okrem nej žiadna iná.“

Turčín Poničan

Je to príbeh Turka - janičiara, ktorý zajal v Ponikách svoju matku a odvliekol ju do Turecka, matka v ňom spoznala svojho syna, syn ju chcel zahrnúť bohatstvom, ona sa túži vrátiť do vlasti. „Ta do vlasti mojej lona, na ti krásne brehy Hrona. Tam kvitol kvet mojej mladi, inde žiť sa mi nesladí.“ „Slovenka to tam od Hrona, veľmi pekne spieva ona. Bo spev na božom svete, nad slovenský nenájdete.“

Mor ho!

Autor dej lokalizuje na Dunajské roviny. Slovanská družina vyslala junákov s posolstvom k rímskemu cisárovi, ktorý zastal so svojím sprievodom na slovanských hraniciach s výbojnými úmyslami. Ponúkajú

mu priateľstvo, ale on odmieta a vyhlási, že si do otroctva podrobí celý národ. Skupina sa na neho vrhne s výkrikom „Mor ho!“. Všetci padnú, ale cisár sa za potupné víťazstvo proti menšine hanbí.

Myšlienky: autor opisuje krásy slovenskej zeme, opisuje to slovami, z ktorých cítiť lásku k vlasti. Vyjadruje vlastnosti slovanského národa, sú hrdí, odvážni, nepoddajní, pohostinní, úctiví, každého vítajú chlebom a soľou, cudzie nechcú, ale svoje si nedajú, sú pracovití, mierumilovný národ, svoje si bránia, nechcú nikoho zotročiť, vážia si práva a slobodu jednotlivcov, nechcú sa stať otrokmi. Svoju vlasť si obránili vždy, sú tam už dlho, ich zem sa stane hrobom vrahovi. Pýtajú sa na cisárove úmysly. Ak prišiel bojovať, narazí na ozbrojený odpor, lebo tiež vedia narábať mečom. Ak prichádza s vetvou pokoja, privítajú ho slovanským spôsobom, chlebom a soľou. Cisár sa cíti pánom sveta, hovorí: „Niet na svete národa, ktorý by nezhynul alebo nepadol do otroctva, ak sa postavil proti Rímu.“. Hovorí aj: „Ja som pán Rímu, Rím je pán svetu.“. Hovorí, že aj Slovania podľahnú, stanú sa otrokmi. Slovania sa vrhnú proti cisárovi, nehľadia na presilu (je to prvok romantizmu - iracionalizmus). Básnik hovorí, že padnúť za národ nebolí. Cisár sa hanbí za víťazstvo nad malým počtom vojakov.

Slová Mor ho! sa stali heslom bojovníkov Slovenskom národnom povstaní.

Samo Chalupka pôsobil ako evanjelický kaplán v Chyžnom, od roku 1836 bol farárom v Jelšavskej Teplici. Po smrti svojho otca v roku 1840 prevzal faru v Hornej Lehote, kde pôsobil až do svojej smrti (1883).

Pamätná izba Sama Chalupku bola zriadená v roku 1995 vďaka Nadácii Sama Chalupku a za odbornej pomoci Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici. Nachádza sa v budove bývalej evanjelickej školy blízko evanjelickej fary, rodného domu Sama Chalupku, kde je jeho pamätná tabuľa a pomník z roku 1974 od akademického sochára Stanislava Biroša.



Na jeho náhrobku stojí dvojveršie z Branka: "Pravde žil som, krivdu bil som - verne národ môj ľúbil som."

